



ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ВЕЛИКА ПАЛАТА

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ВИСНОВОК

про визнання в національному законодавстві законних відносин батьки-дитина між дитиною, народженою за кордоном відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, і передбачуваною матір'ю

За запитом

Касаційного суду Франції
(Запит № P16-2018-001)

© Переклад з англійської мови та опрацювання цього консультативного висновку: здійснено: адвокатом, членом Комісії з питань правової реформи при Президентові України, Президентом Спілки адвокатів України, членом Науково-консультативних рад Конституційного Суду України, Верховного Суду та Національної асоціації адвокатів України, заступником голови Галузевої експертної ради у галузі знань 08 «Право», Головою Комітету НААУ з питань БПД, доцентом кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидатом юридичних наук, доцентом, заслуженим юристом України

Олександром Дроздовим

адвокатом, кандидатом юридичних наук, доцентом кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. акад. С. Дем'янчука, директором Адвокатського бюро «Дроздова та партнери», заступником Голови Комітету НААУ медичного та фармацевтичного права і біоетики

Оленою Дроздовою

Офіційне цитування: ADVISORY OPINION

concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother

Requested by the French Court of Cassation (Request no. P16-2018-001)

Офіційний текст англійською мовою: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6380464-8364383>

Див.: Керівні принципи щодо впровадження процедури надання консультативного висновку, встановленої Протоколом № 16 Конвенції (затверджені на Пленарному засіданні Суду 18 вересня 2017 року).

URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/08/Guidelines-P16.pdf>

СТРАСБУРГ

10 квітня 2019 року

Цей висновок остаточний. Він може підлягати редакційному редагуванню.

Європейський суд з прав людини, який засідає як Велика Палата, до складу якої входять:

Guido Raimondi, *Голова*,
Angelika Nußberger,
Linus-Alexandre Sicilianos,

Robert Spano,

Vincent A. De Gaetano,
Jon Fridrik Kjølbro,
André Potocki,
Faris Vehabović,
Iulia Antoanella Motoc,
Branko Lubarda,
Yonko Grozev,
Carlo Ranzoni,
Georges Ravarani,
Pauliine Koskelo,
Tim Eicke,
Péter Paczolay,
Lado Chanturia, *судді*,

і Roderick Liddell, *Секретар*,

після засідання за зачиненими дверима 20 березня 2019 року ухвалив наступний висновок, прийнятий в цю дату :

ПРОЦЕДУРА

1. В листі від 12 жовтня 2018 року, надісланому Секретарю Європейського суду з прав людини («Суд»), Касаційний суд Франції звернувся до Суду відповідно до статті 1 Протоколу № 16 Конвенції про захист прав людини та основних свобод («Протокол № 16») з запитом про надання консультативного висновку з питань, викладених в пункті 9 нижче.

2. 3 грудня 2018 року колегія з п'яти суддів Великої Палати Суду, сформована відповідно до статті 2§3 Протоколу № 16 та Правила 93 § 1 Регламенту Суду, вирішила прийняти запит.

3. Склад Великої Палати був визначений 4 грудня 2018 року відповідно до Правил 24 § 2 (h) та 94 § 1.

4. Листами від 7 грудня 2018 року Секретар Суду повідомив сторін в провадженні в національному суді, що Голова Великої Палати пропонує їм подати до суду письмові зауваження щодо запиту про консультативний висновок до 16 січня 2019 року (стаття 3 Протоколу № 16 та Правила 94 § 3). В межах цього терміну письмові зауваження подали спільно Домінік Меннессон, Фіорелла Меннессон, Сільві Меннессон та Валентина Меннессон. Головний прокурор Апеляційного суду м. Париж не надав письмових зауважень.

5. Уряд Франції («уряд») подав письмові зауваження відповідно до статті 3 Протоколу № 16. Комісар Ради Європи з прав людини не скористався цим правом.

6. Письмові зауваження були також отримані від урядів Сполученого Королівства, Чехії та Ірландії, Офісу Омбудсмена Франції і Центру міждисциплінарних гендерних досліджень кафедри соціології і соціальних досліджень Університету Тренто, а також від неурядових організацій, Центру AIRE, Гельсінського фонду з прав людини, ADF International, Міжнародної коаліції за скасування сурогатного материнства та Асоціації католицьких лікарів Бухаресту, яким всім Голова надав дозвіл вступити в справу (Стаття 3

Протоколу № 16). Неурядова організація «Міжнародна мережа прав дітей», якій також був наданий дозвіл вступити в справу, не надала жодних зауважень.

7. Копії отриманих зауважень були передані до Касаційного суду, який не надав жодних коментарів (Правило 94 § 5).

8. Після закінчення письмової процедури голова Великої Палати вирішив, що не є необхідним проводити усне слухання (Правило 94 § 6).

ПОСТАВЛЕНІ ПИТАННЯ

9. Питання Касаційного суду у своєму запиті про надання консультативного висновку було сформульоване наступним чином:

«1. При відмові у внесенні в реєстр народжень, шлюбів і смертей докладну інформацію свідоцтва про народження дитини, яка народилася за кордоном внаслідок домовленостей про гестаційне сурогатне материнство, оскільки в свідоцтві позначається «передбачувана мати» як «законна мати», та при визнанні реєстрації, оскільки в сертифікаті позначається «передбачуваний батько», хто є біологічним батьком дитини, чи перевищує держава-учасниця свої межі розсуду відповідно до статті 8 [Конвенції]? Чи необхідно у зв'язку з цим встановлювати відмінність залежно від того, чи була дитина зачата з використанням яйцеклітини «передбачуваної матері»?

2. У випадку ствердної відповіді на будь-яке з двох вищезазначених питань, чи матиме передбачувана мати можливість усиновити дитину свого чоловіка, біологічного батька, що є засобом встановлення правових відносин між матір'ю та дитиною для того, щоб забезпечити дотримання вимог статті 8 Конвенції?»

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОВАДЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ СУДІ, ЯКЕ ЛЕЖИТЬ В ОСНОВІ ЗАПИТУ ПРО КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ВИСНОВОК

10. У своєму рішенні у справі *Менесон (Mennesson) проти Франції* (№ 65192/11, ЄСПЛ 2014 (витяги))¹ Суд розглянув, з точки зору статті 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод («Конвенція»), відсутність можливості в двох дітей, народжених в Каліфорнії відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, та їх передбачуваних батьків отримати визнання у Франції відносин батьки-дитина, законно встановленими між ними в США. Заявники уточнили, що відповідно до законодавства Каліфорнії сурогатна мати не отримала компенсацію, а лише отримала відшкодування витрат (дивіться пункт 8 рішення).

11. Суд встановив відсутність порушення права дітей і передбачуваних батьків на повагу до їх сімейного життя, але виявляє порушення права дітей на повагу до їх особистого життя.

12. У зв'язку з останнім пунктом Суд наголосив, що «повага до приватного життя вимагає, щоб кожен мав можливість встановити складові своєї людської особистості, включно зі сопридненістю, яка є важливою складовою ідентичності особи, до складу якої входять законні відносини батьки-дитина», а також те, що «істотно важливий аспект ідентичності осіб може бути під загрозою, коли мова йде про законні стосунки батьки-дитина» (дивіться пункт 96 рішення). Він додав, що на «право на повагу до ... приватного життя [дітей, народжених за кордоном за допомогою сурогатного материнства] – яке передбачає, що кожен повинен мати можливість встановити сутність його або її особистості, включно зі спорідненістю батьки-дитина, - суттєво вплинуло [невизнання у французькому законодавстві законних відносин батьки-дитина між цими дітьми та передбачуваними батьками]]. На підставі цього Суд зробив висновок, що «постало серйозне питання щодо сумісності цієї ситуації з найкращими інтересами дітей,

¹ URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150983>

дотримання якого має керувати усіма рішеннями щодо них» (див пункти 96 і 99 постанови).

13. Далі Суд продовжив чітко вирішувати питання про визнання законних відносин батьки-дитина (*lien de filiation*) між двома дітьми та передбачуваним батьком, який був їх біологічним батьком. Він встановив наступне (пункт 100 рішення):

«Цей аналіз набуває особливого значення, коли, як у даній справі, один із юридичних батьків є водночас і біологічним. З огляду на важливість біологічної спорідненості як складової ідентичності кожного (див., наприклад, цитоване рішення у справі *Jäggi*, § 37), не можна стверджувати, що є відповідним інтересу дитини позбавлення її юридичного зв'язку такого характеру, в той час як біологічна реальність цього зв'язку встановлена, і дитина і один з її батьків вимагають повного його визнання. Проте, не лише зв'язок між третьою і четвертою заявницями і їхнім біологічним батьком не був визнаний під час клопотання про реєстрацію свідоцтв про народження, але й його встановлення шляхом визнання батьківства або усиновлення зіткнулось із заборонною юриспруденцією, ухваленою з цього питання Касаційним судом (...). З урахуванням наслідків такого серйозного обмеження щодо ідентичності і права на повагу до приватного життя третьої і четвертої заявниць, Суд вважає, що створюючи перешкоду як для визнання, так і для встановлення у національному праві зв'язку спорідненості з біологічним батьком, держава-відповідач вийшла за межі, дозволені для можливості розсуду».

14. У своєму запиті про надання консультативного висновку Касаційний суд вказав, що його прецедентне право розвинулося внаслідок рішення в справі *Mennesson*. Реєстрація відомостей зі свідоцтва про народження дитини, народженої відповідно до угоди про сурогатне материнство за кордоном, зараз є можливою, оскільки в свідоцтві передбачуваний батько зазначався батьком дитини, коли він був біологічним батьком. Стосовно передбачуваної матері, це було неможливо. Проте, якщо передбачувана мати перебувала в шлюбі з батьком, вона мала можливість усиновити дитину, якщо були дотримані встановлені законом умови і усиновлення було в інтересах дитини; наслідком цього стало створення законних відносин мати-дитина. Законодавство Франції також сприяло усиновленню одним з подружжя дитини другого.

15. У резолюції, прийнятій 21 вересня 2017 року (CM/ResDH (2017) 286) Комітет міністрів Ради Європи оголосив, що він виконував свої функції відповідно до статті 46§2 Конвенції щодо виконання цього рішення, і прийняв рішення закрити контроль за виконанням рішення у цій справі.

16. У рішенні від 16 лютого 2018 року французький суд з перегляду цивільних судових рішень задовольнив запит про перегляд апеляції з питань права, поданої 15 травня 2017 року відповідно до статті L. 452-1 Кодексу про судоустрій паном і пані *Mennesson*, які діяли як законні представники двох своїх неповнолітніх дітей, на рішення Апеляційного суду м. Париж від 18 березня 2010, яке скасовувало запис у французькому реєстрі народжень, шлюбів і смертей з відомостями зі свідоцтва про народження, виданих в США.

17. Запит Касаційного суду для отримання консультативного висновку Суду був поданий в контексті повторного розгляду цієї скарги.

18. Касаційний суд відклав розгляд справи очікуючи висновок Суду.

ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ІНСТРУМЕНТИ

19. Суд посилається, зокрема, на статті 2, 3, 7, 8, 9 та 18 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 року та на статті 1 та 2 Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії.

20. Суд також врахував вплив Гаазької конференції з міжнародного приватного права.

21. Він також розглядав, серед інших матеріалів, звіт від 15 січня 2018 року Спеціального доповідача Організації Об'єднаних Націй про торгівлю та сексуальну

експлуатацію дітей, в тому числі дитячу проституцію, дитячу порнографію та інші матеріали про сексуальне насильство над дітьми (А / НСР / 37/60).

МАТЕРІАЛИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВА

22. Суд провів порівняльно-правовий огляд, який охоплює сорок три держави-учасниці Конвенції, за винятком Франції: Албанія, Андорра, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Естонія, Фінляндія, Грузія, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Ліхтенштейн, Литва, Люксембург, Мальта, Молдова, Монако, Чорногорія, Нідерланди, Республіка Північна Македонія, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Туреччина, Україна та Сполучене Королівство.

23. Дослідження демонструє, що угоди про сурогатне материнство дозволені в дев'яти з цих сорока трьох державах, виявляється, що вони допускаються в наступних десяти державах, а також те, що вони відкрито або імпліцитно заборонені в двадцяти-чотирьох відповідних державах. Крім того, в тридцяти одній з відповідних держав, в тому числі в дванадцяти державах, в яких заборонені домовленості про сурогатне материнство, батько, який є біологічним батьком, має можливість встановити батьківство над дитиною, народженою внаслідок сурогатного материнства. У дев'ятнадцяти з сорока трьох держав (Албанія, Андорра, Вірменія, Азербайджан, Бельгія, Чехія, Фінляндія, Грузія, Німеччина, Греція, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Росія, Словенія, Іспанія, Швеція, Україна та Сполучене Королівство), в тому числі в семи державах, які забороняють домовленості про сурогатне материнство (Фінляндія, Німеччина, Люксембург, Норвегія, Словенія, Іспанія та Швеція), передбачувана мати має можливість встановити материнство над дитиною, народженою відповідно до угоди про сурогатне материнство, з якою вона генетично не пов'язана.

24. Процедура встановлення або визнання законних відносин батьки-дитина між дітьми, народженими відповідно до угоди про сурогатне материнство, і передбачуваним батьками відрізняється в різних державах, і в одній державі можуть бути доступні декілька різних процедур. Доступні варіанти містять реєстрацію закордонного свідоцтва про народження, усиновлення або судове провадження, яке не передбачає усиновлення. Зокрема, реєстрація свідоцтва про народження, виданого за кордоном, можлива у шістнадцяти з дев'ятнадцяти держав-учасниць, в яких домовленості про сурогатне материнство допускаються або є дозволеними (Албанія, Андорра, Вірменія, Азербайджан, Бельгія, Грузія, Греція, Молдова, Нідерланди, Республіка Північна Македонія, Польща, Португалія, Румунія, Росія, Україна та Сполучене Королівство) та у семи з двадцяти чотирьох держав, які забороняють подібні домовленості (Австрія, Фінляндія, Німеччина, Ісландія, Мальта, Норвегія та Туреччина), принаймні в частині свідоцтва, в якій зазначається передбачуваний батько, який має генетичний зв'язок з дитиною. В дев'ятнадцяти державах, які дозволяють або допускають домовленості про сурогатне материнство, і в дев'яти з двадцяти чотирьох держав, які їх забороняють, Встановлення або визнання законних відносин батьки-дитина можливе за допомогою судового провадження, яке не передбачає усиновлення. Тим часом усиновлення можливе в п'яти державах, які дозволяють або допускають домовленості про сурогатне материнство (Албанія, Бельгія, Чехія, Нідерланди та Португалія), а також у дванадцяти з двадцяти чотирьох держав, які їх забороняють (Болгарія, Хорватія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Ісландія, Люксембург, Норвегія, Словенія, Іспанія, Швеція та Туреччина), особливо стосовно батьків, які не мають генетичного зв'язку з дитиною.

ВИСНОВОК СУДУ

I. ПОПЕРЕДНІ МІРКУВАННЯ

25. Суд зазначає, що, як вказано в Преамбулі до Протоколу № 16, метою процедури надання консультативного висновку є наступне посилення взаємодії між Судом та національними органами влади і таким чином підтримуватиме виконання [Конвенції](#) у відповідності з принципом субсидіарності, що дозволяє відповідним національним судам і судовим органам подавати запит до Суду для отримання висновку щодо «принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав та свобод, визначених Конвенцією або Протоколами до неї» (Стаття 1§1 Протоколу № 16), що виникають «в контексті справи, яка перебуває в їх провадженні» (Стаття 1 § 2 Протоколу № 16). Метою провадження не є передача спору Суду, а навпаки, надання суду або судовому органу, який подає запит, чітких роз'яснень з питань Конвенції під час вирішення справи, які він розглядає (дивіться пункт 11 Керівних принципів²). Суд не має юрисдикції ані для оцінювання обставин справи, ані для визначення сутності поглядів сторін на тлумачення національного законодавства в світлі права Конвенції, або для винесення рішення про результат провадження. Його роль обмежується наданням висновку стосовно поставлених йому питань. Саме суд або судовий орган, який подає запит, повинні вирішувати питання, поставлені в справі, та, за необхідності, зробити висновки, які випливають із висновку, наданого Судом, щодо положень національного законодавства, на які посилаються у справі, та для результатів справи.

26. На підставі статті 1§1 та 2 Протоколу № 16 Суд припускає, що висновки, викладені ним відповідно до цього Протоколу, повинні бути обмежені питаннями, безпосередньо пов'язаними з провадженням, яке очікує свого вирішення на національному рівні. Їх цінність полягає також у наданні національним судам роз'яснень з принципів питань, що стосуються Конвенції, які є застосовним в подібних справах.

27. Цей запит для отримання консультативного висновку був поданий в контексті провадження в національному суді, створеного з метою повторного розгляду касації заявників з питань права у справі *Mennesson*, в якій Суд встановив відсутність порушення права заявників на повагу до їх сімейного життя, але виявив порушення права дітей на повагу до їх особистого життя (дивіться пункт 11 вище). Таким чином, виявляється, що провадження в національному суді стосується визнання у правовій системі Франції – з урахуванням права дітей на повагу до їх особистого життя – законних відносин батьки-дитина між передбачуваною матір'ю і дітьми, народженими за кордоном відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство та зачатими з використанням статевих клітин передбачуваного батька та стороннього донора в ситуації, коли реєстрація відомостей зі свідоцтва про народження, виданого за кордоном, є можливою в частині свідоцтва, в якій зазначається передбачуваний батько, якщо він є біологічним батьком дітей.

28. Як наслідок, національне провадження не стосуються ситуації, в якій дитина, народжена відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, укладеної за кордоном, була зачата з використанням яйцеклітин передбачуваної матері.

29. З вищезазначеного також витікає, що висновок не стосуватиметься ситуацій, пов'язаних із традиційними домовленостями щодо сурогатного материнства, тобто, коли дитина була зачата з використанням яйцеклітин сурогатної матері. Крім того, питання Касаційного суду не стосуються таких ситуацій.

30. Далі виявляється, що в висновку не буде розглядатися право на повагу до сімейного життя дітей або передбачуваних батьків, або право останніх на повагу до їх приватного життя.

31. Відповідно, в висновку Суду будуть розглянуті два питання.

32. По-перше, в ньому розглядатиметься питання стосовно того, чи в значенні статті 8 Конвенції право на повагу до приватного життя дитини, яка народилася за кордоном відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, яке вимагає визнання в національному законодавстві законних відносин між дитиною та передбачуваним

² URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/08/Guidelines-P16.pdf>

батьком, якщо він є біологічним батьком, також вимагає, щоб національне законодавство передбачало можливість визнання законних відносин батьки-дитина з передбачуваною матір'ю, яка в свідоцтві про народження, офіційно виданого за кордоном, була вказана як «законна мати», в ситуації, в якій дитина була зачата з використанням яйцеклітин стороннього донора, а також коли законні стосунки батьки-дитина з передбачуваним батьком були визнані в національному законодавстві.

33. По-друге, у випадку ствердної відповіді на перше питання буде розглядатися питання стосовно того, чи право дитини на повагу до приватного життя в значенні статті 8 Конвенції вимагає, щоб таке визнання прийняло форму внесення в реєстр народжень, шлюбів та смертей відомостей зі свідоцтва про народження, законно виданого за кордоном, або стосовно того, чи можливо воно дозволить використання інших засобів, наприклад, усиновлення дитини передбачуваною матір'ю.

34. Формулюючи свій висновок Суд належним чином буде врахувати письмові зауваження та документи, надані різними учасниками провадження (дивіться пункти 4-6 вище). Проте він наголошує, що його завданням не надання відповідей на всі підстави та заперечення, подані до нього, або докладно викладати основу для своєї відповіді; відповідно до Протоколу № 16 завданням Суду не є прийняття рішення в змагальному провадженні у зв'язку зі спірними заявами за допомогою обов'язкового судового рішення, а швидше, в максимально короткі терміни, наскільки це можливо, надати суду або судовому органу, який подає запит, роз'яснень які дозволяють йому забезпечувати повагу до прав Конвенції під час вирішення справи, яку він розглядає.

II. ПЕРШЕ ПИТАННЯ

35. Відповідно до прецедентного права суду стаття 8 Конвенції вимагає, щоб національне законодавство передбачало можливість визнання законних відносин між дитиною, народженою згідно з домовленостями про сурогатне материнство, укладених за кордоном, і передбачуваним батьком, якщо він є біологічним батьком. Як було повідомлено раніше, в справі *Mennesson*, наведеній вище, Суд чітко виявив, що відсутність такої можливості тягне за собою порушення права дитини на повагу до приватного життя, гарантованого статтею 8 (дивіться *Mennesson*, наведена вище, §§ 100-01; дивіться також *Labassee проти Франції*, № 65941/11, 26 червня 2014 року; *Foulon i Bouvet проти Франції*, № 9063/14 і 10410/14, 21 липня 2016 року, і *Laborie проти Франції*, № 44024/13, 19 січня 2017 року).

36. У зв'язку з вищевикладеним Суд зазначає, що на сьогоднішній день в своєму прецедентному праві він зробив певний акцент на існуванні біологічного зв'язку принаймні з одним із передбачуваних батьків (дивіться рішення, наведені вище, а також рішення у справі *Paradiso i Campanelli проти Італії* ([ВП], № 25358/12, § 195, 24 січня 2017 року)). З цього приводу він зазначає, що питання, яке необхідно вирішити в цій справі, явно містить фактичний складову щодо батька, який має біологічний зв'язок із цією дитиною. Відповідно, Суд обмежить свою відповідь одночасно пояснюючи, що в майбутньому він може бути покликаний надалі розвивати своє прецедентне право в цій сфері, зокрема, з огляду на розвиток питання сурогатного материнства.

37. Для визначення в контексті цього запиту для отримання консультативного висновку (дивіться пункти 32, 34 та 36 вище), чи вимагає стаття 8 Конвенції від національного законодавства надання можливості визнання стосунків між дитиною, народженою відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, укладеної за кордоном, і передбачуваною матір'ю, два фактори будуть мати особливе значення: найкращі інтереси дитини і межі розсуду, доступні для держав-учасників.

38. Щодо першого фактора, Суд посилається на істотно важливий принцип, згідно з яким, коли виникає ситуація з дитиною, найважливіші інтереси цієї дитини є першочерговими (дивіться, зокрема, наведені вище *Paradiso i Campanelli*, § 208; *X проти Латвії* [ВП], № 27853/09, § 95, ECHR 2013; *Mennesson*, наведена вище, §§ 81 і 99;

Labassee, наведена вище, §§ 60 і 78, і *Wagner та J.M.W.L. Люксембургу*, № 76240/01, § 133, 28 червня 2007 року).

39. В справі *Mennesson* (наведена вище, § 99) та *Labassee* (наведена вище, § 78) Суд визнав що «Франція [може] бажати стримувати своїх громадян від виїзду за кордон для того, щоб скористатися методами допоміжної репродукції, забороненими на власній території». Проте він зазначив, що наслідки невизнання у французькому законодавстві законних відносин батьки-дитина між дітьми, зачатими в такий спосіб, та передбачуваними батьками, не обмежувались лише батьками, які обрали певний метод допоміжної репродукції, заборонений органами влади Франції. Вони також негативно впливали на самих дітей, право на повагу до приватного життя яких суттєво постраждало.

40. Таким чином, невизнання законних відносин між дитиною, народженою відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, виконаної за кордоном, і передбачуваною матір'ю має негативний вплив на декілька аспектів права цієї дитини на повагу до приватного життя. Загалом, як зазначив Суд у справах *Mennesson* і *Labassee*, наведених вище, невизнання в національному законодавстві відносин між дитиною та передбачуваною матір'ю є несприятливим для дитини, оскільки воно ставить його або її в положення правової невизначеності щодо його або її особистості в суспільстві (§§ 96 та 75, відповідно). Зокрема, існує ризик того, що таким дітям буде відмовлено в доступі до громадянства їх передбачуваної матері, яке гарантують законні відносини батьки-дитина; для них може бути складніше залишатися в країнах проживання їх передбачуваної матері (хоча цей ризик не виник в справі, яку розглядав Касаційний суд, оскільки передбачуваний батько, який також є біологічним батьком, мав громадянство Франції); їх право на успадкування майна їх передбачуваної матері може бути порушене; їх постійні стосунки з нею опиняються під загрозою, якщо передбачувані батьки розлучаються або передбачуваний батько помирає; а також вони не мають захисту у випадку, якщо їх передбачувана мати відмовиться піклуватися про них або припинить це робити.

41. Суд бере до уваги той факт, що в контексті домовленостей про сурогатне материнство, найкращі інтереси дитини не лише обумовлюють повагу до цих аспектів його або її право на приватне життя. Вони містять інші фундаментальні компоненти, які не обов'язково мають вплив на користь визнання законних відносин батьки-дитина з передбачуваною матір'ю, таких як захист від ризиків жорстокого поводження, які тягнуть за собою домовленості про сурогатне материнство (дивіться *Paradiso і Campanelli*, наведена вище, § 202) і можливість бути поінформованим про своє походження (дивіться, наприклад, *Мікуліч (Mikulić) проти Хорватії*, № 53176/99, §§ 54-55, ECHR 2002 - I).

42. Проте, з урахуванням міркувань, викладених в пункті 40 вище, а також того факту, що найкращі інтереси дитини також тягнуть за собою законне встановлення особистості осіб, відповідальних за його або її виховання, задоволення його або її потреб і забезпечення його або її добробуту, а також можливість дитини жити і розвиватися в стабільних умовах, Суд вважає, що загальна і абсолютна відсутність можливості отримати визнання стосунків між дитиною, народженою відповідно до домовленостей про сурогатне материнство, укладених за кордоном, і передбачуваною матір'ю є несумісною з найкращими інтересами дитини, які вимагають принаймні те, щоб кожна ситуація розглядалася в світлі особливих обставин справи.

43. Стосовно другого фактора, як зазначив Суд в справі *Mennesson* (наведена вище, § 77) і *Labassee* (наведена вище, § 57) межі розсуду держав залежать від обставин, галузі і контексту; у зв'язку з цим одним з відповідних факторів може бути існування або відсутність спільного знаменника у правових системах Договірних Держав. Тому, з одного боку, якщо поміж державами-учасницями Ради Європи немає консенсусу як щодо відносної важливості задіяного інтересу, так і щодо оптимальних засобів його захисту, зокрема, якщо справа порушує делікатні питання моралі і етики, можливість розсуду є широкою. Вищезазначене порівняльно-правове дослідження демонструє, що, незважаючи на певну тенденцію до можливості законного визнання відносин між дітьми, зачатими відповідно до угоди про сурогатне материнство, укладеної за кордоном, і

передбачуваними батьками, в Європі не існує консенсусу з цього питання (дивіться пункт 23 вище).

44. Проте Суд також зазначив в тих самих рішеннях (§§ 77 і 80, а також §§ 56 і 59, відповідно), що, якщо розглядається особливо важливий аспект ідентичності особи, наприклад, стосовно законних відносин батьки-дитина, межі розсуду, надані державі, зазвичай були обмежені. З цього витікає, що межі розсуду, надані державі-відповідачеві, необхідно зменшити (в тому ж місці).

45. Фактично, питання, які розглядаються в контексті визнання законних відносин батьки-дитина між дітьми, народженими відповідно до угоди про сурогатне материнство, і передбачуваними батьками, виходять за межі питання щодо ідентичності дітей. Інші істотно важливі аспекти їх приватного життя застосовуються, коли справа стосується середовища, в якому вони живуть та розвиваються, та осіб, відповідальних за задоволення їх потреб та забезпечення їх добробуту (дивіться також пункти 40-42 вище). Це надає додаткову підтримку для висновку Суду щодо звуження меж розсуду.

46. Як підсумок, з урахуванням вимог найкращих інтересів дитини і звужених меж розсуду Суд вважає, що в такій ситуації, на яку посилається Касаційний суд в його питаннях (дивіться пункти 9 і 32 вище) та як Суд визначив в пункті 36 вище, право на повагу до приватного життя дитини, народженої за кордоном відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, вимагає, щоб національне законодавство передбачало можливість визнання законних відносин батьки-дитина між передбачуваною матір'ю, зазначеною як «законна мати» у свідоцтві про народження, офіційно виданому за кордоном.

47. Хоча національне провадження не стосується справи дитини, народженої відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство, укладеної за кордоном, та зачатої з використанням яйцеклітин передбачуваної матері, Суд вважає важливим наголосити на тому, що якщо ситуація в іншому випадку схожа на ситуацію, яка розглядається в цьому провадженні, необхідність надання можливості визнання законних відносин між дитиною та передбачуваною матір'ю застосовується з ще більшою силою в такій справі.

ІІІ. ДРУГЕ ПИТАННЯ

48. Друге питання стосується питання, чи право на повагу до приватного життя дитини, народженої за допомогою гестаційного сурогатного материнства за кордоном, в ситуації, коли він або вона були зачаті з використанням яйцеклітини донора-третьої сторони, вимагало визнання правових відносин батько-дитина з майбутньою матір'ю у формі внесення в реєстр народжень, шлюбів та смертей докладної інформації свідоцтва про народження, законно встановлених за кордоном, або чи може воно дозволяти використання інших засобів, таких як усиновлення дитини передбачуваною матір'ю.

49. Саме в інтересах дитини така ситуація невизначеності законних відносин з його або її передбачуваною матір'ю повинна бути настільки нетривалою, наскільки це можливо. Як було вказано раніше, якщо і до того часу, доки ці відносини не будуть визнані в національному законодавстві, дитина буде перебувати у вразливому становищі щодо декількох аспектів її права на повагу до приватного життя (дивіться пункт 40 вище).

50. Проте з цього неможливо зробити висновок, що держави-члени зобов'язані обирати реєстрацію відомостей зі свідоцтв про народження, законно виданих за кордоном.

51. Суд зазначає, що в Європі не існує консенсусу з цього питання: якщо встановлення або визнання законних відносин між дитиною та передбачуваним батьком є можливим, процедура відрізняється від однієї держави до іншої (дивіться пункт 24 вище). Суд також зазначає, що ідентичність особи розглядається менш безпосередньо, якщо цим питанням не є сам принцип встановлення або визнання його походження, а скоріше засіб, який повинен бути здійснений для досягнення цієї мети. Відповідно, Суд вважає, що вибір

засобів, за допомогою яких можливо отримати дозвіл на визнання законних відносини між дитиною і передбачуваними батьками, знаходиться в межах розсуду держав.

52. На додаток до цього висновку щодо меж розсуду Суд вважає, що стаття 8 Конвенції не накладає на державу загальне зобов'язання визнавати *ab initio* відносини батьки-дитина між дитиною та передбачуваною матір'ю. Найкращі інтереси дитини - які перш за все повинні бути оцінені *in concreto*, а не *in abstracto* – вимагають, щоб визнання цих відносин, законно встановлених за кордоном, було можливим не пізніше ніж тоді, коли вона стануть практичною реальністю. В принципі не Суд, а в першу чергу національні органи влади повинні оцінити, чи і коли за особливих обставин справи ці відносини стали практичною реальністю.

53. Найкращі інтереси дитини, з таким тлумаченням, не можуть означати, що визнання законних відносини батьки-дитина між дитиною і передбачуваною матір'ю, необхідне для того, щоб забезпечити право дитини на повагу до приватного життя в значенні статті 8 Конвенції передбачає зобов'язання держав реєструвати відомості зі свідцтва про народження, виданого за кордоном, в частині, в якій передбачувана мати зазначається як законна мати. Залежно від обставин кожної справи інші засоби можуть також належним чином слугувати цим найкращим інтересам, в тому числі усиновлення, яке, з урахуванням визнання цих відносин, створює подібні наслідки реєстрації відомостей зі свідцтва про народження, виданого за кордоном.

54. Важливим є те, що не пізніше ніж тоді, коли, згідно з оцінюванням обставин кожної справи відносини між дитиною та передбачуваною матір'ю стають практичною реальністю (дивіться пункт 52 вище), повинен існувати ефективний механізм, який дозволяє визнання цих відносин. Усиновлення може задовольнити цю вимогу у тому випадку якщо умови, що керують ним, є відповідними та процедура дозволяє швидко приймати рішення для того, щоб дитина протягом тривалого часу не залишалася в ситуації правової невизначеності щодо відповідних відносин. Очевидно, ці умови повинні містити оцінювання судами найкращих інтересів дитини в світлі обставин справи.

55. Як підсумок, з урахуванням меж розсуду, доступних для держав щодо вибору засобів, альтернатив реєстрації, зокрема, усиновлення передбачуваною матір'ю, можуть бути прийнятними, оскільки процедура, встановлена національним законодавством, забезпечує їх швидке і ефективно виконання відповідно до найкращих інтересів дитини.

56. Касаційний суд в своєму запиті для отримання консультативного висновку вказав, що законодавство Франції сприяло усиновленню дитини чоловіка/дружини (дивіться пункт 14 вище). Це може бути повне усиновлення (*adoption plénière*) або просте усиновлення (*adoption simple*).

57. Уряд Франції стверджував, що між 5 липня 2017 року та 2 травня 2018 практично всі заяви на усиновлення дитини чоловіка/дружини стосовно дітей, народжених за кордоном відповідно до угоди про сурогатне материнство, були задоволені. Проте Суд зазначає, що ця процедура доступна лише для передбачуваних батьків, які перебувають у шлюбі. Крім того, зі спостережень омбудсмена Франції, виявляється, зокрема, що зберігається невизначеність щодо механізмів усиновлення дитини чоловіка/дружини в цьому контексті, наприклад, у зв'язку з необхідністю отримання попередньої згоди сурогатної матері.

58. З огляду на це Суд не повинен висловлювати думку в контексті свого консультативного висновку стосовно того, чи відповідає законодавство Франції про усиновлення критеріям, викладеним у пунктах 54-55 вище. Саме це питання повинні вирішувати національні суди (дивіться пункт 25 вище) з урахуванням вразливого становища відповідних дітей в той час, коли триває процес усиновлення.

59. Наприкінці, Суд усвідомлює складність питань, поставлених угодами про сурогатне материнство. Він зазначає, що Гаазька конференція з міжнародного приватного права працювала над пропозицією міжнародної конвенції, розробленої для вирішення цих питань на основі принципів, прийнятих державами, які приєдналися до цього документу (дивіться пункт 20 вище).

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО,

приймає наступний висновок:

У ситуації, в якій, як і в контексті, викладеному в питаннях Касаційного суду, дитина народилася за кордоном відповідно до угоди про гестаційне сурогатне материнство і була зачата з використанням статевих клітин передбачуваного батька та стороннього донора, і в якій законні відносини батьки-дитина між передбачуваним батьком були визнані в національному законодавстві

1. право дитини на повагу до приватного життя в значенні статті 8 Конвенції передбачає можливість визнання законних відносин батьки-дитина між передбачуваною матір'ю, яка зазначається як «законна мати» в свідоцтві про народження, офіційно виданому за кордоном;
2. право дитини на повагу до приватного життя в значенні статті 8 Конвенції не вимагає, щоб таке визнання прийняло форму внесення в реєстр народжень, шлюбів та смертей відомостей зі свідоцтва про народження, офіційно виданого за кордоном, інший засіб, наприклад, усиновлення дитини передбачуваною матір'ю може бути використане за умови, що процедура, передбачена національним законодавством, гарантує, що воно може бути здійснене швидко і ефективно відповідно до найкращих інтересів дитини.

Складений англійською та французькою мовами та офіційно переданий у письмовій формі 10 квітня 2019 року відповідно до Правил 94§9 та 10 Регламенту Суду.

Родерік Лідел
Секретар

Гвідо Раймонді
Голова